

Samenvatting

Uit de nevelen der historie komt het Middachter Bos als een gaaf bos te voorschijn, dat niet van het veel voorkomende euvel van plaggenwinning of vee-weiden te lijden schijnt te hebben gehad. De schaarse berichten uit de tijden van vóór 1700 doen een regelmatig bosbeheer vermoeden. In het derde kwartaal van de 18e eeuw begint een periode van grote velingen van loofhout, die bijna alle lanen van het landgoed betreft en belangrijke oppervlakten in het Middachter Bos. Honderd jaar later komt belangstelling voor en de gelegenheid tot groot-scheepse heideontginning met groveden.

Aan het einde van het eerste kwartaal van deze eeuw is daardoor de liquidatie van een groot mijnhout-areaal mogelijk. Tezelfder tijd werd het Asselt verkocht en Avegoor verworven. Het Middachter Bos kent dan naast het broekbos, het gemengde loofhoutbos, de ongemengde grovedennenbossen ook nog het bostype der plantages, zoals Prins Willem IV en V die onder Dieren met eikenhakhout en beukenlanen hadden aangelegd. Rond 1950 wordt begonnen met de landschappelijke reconstructie van de Havikerwaard, waarbij op grote schaal van de populier wordt gebruik gemaakt.

De periode 1400-1700

Meer dan door kasteel en tuinen geniet Middachten bekendheid door zijn bossen en befaamde alleëen. Nu is de relatie van het kasteel met bossen al oud en in de leenacte van 1403 duidelijk omschreven. In dat jaar ontving Hendrik van Middachten, ridder, het Huis met de voorburch met vier hoeven boven en beneden, den Hof te Middachten, het Overste Wildforsterambt in Veluwe, de vogelei in het Middachter Bos en den Hof te Rheden.

In een gebied, waar voor ons land opvallende hoogteverschillen voorkomen, kan makkelijk gesproken worden van "boven en beneden". (Ook het kadaster in 1830 schrijft van Hoog en Laag Middachten, termen die nu volledig in onbruik zijn geraakt). In de Hof te Middachten moet men de boerderij herkennen, die thans nog Oud-Middachten heet en tot aan de stichting van de burch Middachten

Summary

In the oldest documentation on the castle Middachten, founded around 1350 at ca. 12 km NE of Arnhem, the Middachten forest is mentioned. Never any mention is made about forest devastation which is so often recorded in the history of the communal or state forests. On the contrary records from the sixteenth century suggest some regular forest management. In 1729 the area is 107 "morgen" which is 90 ha. Timber auctions between 1766 and 1787 brought in f 93.256,—. Timber from the alleys accounted for 40% of this revenue, the remainder came from the forest. The year of cutting of each alley is recorded. Beech accounted for at least 56% and probably over 60% of the revenue, the remainder was mainly oak, while the revenue from lime trees, birch, walnut, ash and fruit trees was minimal. No poplar was sold at these auctions; it was, however sold earlier in the century.

Only after 1850 heathlands were sown with pine on a larger scale. In 1906 there is 70 ha Scots pine, 84 ha high deciduous forest and 78 ha oak coppice.

In 1917 an outlying area with coppice was sold and a part of the earlier plantings by the princess of Orange, near Dieren, were bought (aerial photograph). It consisted of a pattern of beech alleys enclosing oak coppice.

In 1950 a soil map was prepared. This led to the use of a much wider variety of tree species. Also the part of the property in the valley of the river IJssel got more attention. Poplar, but also willow, ash and hawthorn were planted along roads and in hedgerows. Meadows whose upper clay layer were sold for brick making are being given up by the farmers and planted with poplar forest by the owner.

vermoedelijk de woonstede van dat geslacht is geweest. Onder het Overste Wildforsterambt ressorteerden twaalf wildforsters; het hield het recht in vrij op de gehele Veluwe te jagen en tevens het recht met uitsluiting van ieder ander, zelfs de

Hertog, om er al het wild, dat kreupel of ziek werd te bemachtigen en om binnen de grenzen van de eigen heerlijkheid het grof wild te jagen. Het was een ambt met belangrijke rechten, die eeuwenlang aan het bezit van Middachten verbonden zijn gebleven.

Naast het jachtrecht boden de bossen nog een ander voordeel, sterker nog, vervulden zij een levensvoorwaarde voor de kasteelbewoners door de levering van brandhout. Gelukkig de man in dié tijd, die bos op goede grond bezat, dat hem rijkelijk van brandhout voorzag. Dergelijke gelukkigen waren de Heren en Vrouwen van Middachten.

Bosbouwkundige informatie uit de tijden vóór de 18e eeuw zijn schaars. Veelal zijn het klachten over achteruitgang der bossen door rooibouw en veeweiderij en beschrijving van maar al te vaak vruchteloze pogingen tot herstel. Misschien gold die algemene regel echter niet voor het Middachter Bos, want in 1564 onderhandelt de Rekenkamer van Gelderland met de Vrouwe van Middachten, ten behoeve van de verbetering van het Rijkswald onder Groesbeek, over de aankoop van 2350 jonge eikenheesters uit de Middachter kwekerij. Dit laatste woord doet immers vermoeden, dat er een regelmatige teelt van jonge bomen plaats vond.

Helaas, de transactie heeft niet tot het gewenste resultaat geleid. De eikenheesters werden per schip van de Steeg naar Nijmegen vervoerd en vandaar per as naar de plaats van bestemming, waar zij op kerstavond 1565 aankwamen. De plantgaten werden met moeite in de bevroren grond gehakt. Is het verwonderlijk, dat zonder werkvoorbereiding en onder zulke winterse omstandigheden van de verplanting niet veel terecht kwam?

(Gegevens ontleend aan het bedrijfsplan van de boswachterij Groesbeek, steunend op gegevens uit het archief van de Rekenkamer van Gelderland).

Op de naar onze begrippen reguliere toestanden in het Middachter Bosch wijzen ook de oudste kaarten uit de 18e eeuw, waarop de schaapskooien aan de rand van het bos staan getekend en het uitdrukkelijke recht van de onder Middachten wonende boeren om op de Middachter Heide hun schapen te mogen drijven wordt vermeld. Dat de Heren van Middachten nauw bij de schapenteelt betrokken waren, kan worden afgeleid uit het familiewapen van hun geslacht. Dit vertoont een uitgetand kruis in de kwartieren vergezeld van vier droogscheerdersscharen.

In het Middachter Bos bestonden dus geen tegenstrijdige belangen tussen hout- en weidegerechtigden, iets wat van fundamenteel belang voor de bosbouw in dit gebied is geweest.

Dat er goede eikebomen in het Middachter Bosch hebben gegroeid valt uit de overeenkomst van 15 september 1642 tussen de Heren Schepenen van Doesburg met de Heer van Middachten af te leiden. De laatste krijgt voor zijn leven vrijdom van

brug- of veergeld over de IJssel voor zich en zijn ganse familie met wagens, paarden en koopwaren, waarvoor in ruil de Heren uit Doesburg het hout zullen krijgen van twee jukken onder de brug, elk van vier palen en dwarsbalken naar het werk het vereist, een en ander in overleg tussen de Heer van Middachten, die de bomen zal aanwijzen en de timmerman van Doesburg, die de bomen zal keuren.

De 18e eeuw

Met het aanbreken van de 18e eeuw komen de eerste kwantitatieve gegevens over het Middachter Bos. Reinhard Baron van Reede, Heer van Middachten van 1722 tot 1747 laat door de landmeter B. Elshof in 1729 zijn grondgebied in kaart brengen. De grootten zijn voor:

1	Het kasteel met de naaste omgeving	428 morgen ¹⁾	422 roe ¹⁾
2	Twee boerderijen in de Havikerwaard	37 morgen	495 roe
3	Boerderij te Laag Soeren	19 morgen	351 roe
4	Het Asselt	65 morgen	183 roe
	In totaal	551 morgen	251 roe

alles in Rijnlandse maat.

Bezien we het bos in de opgave van Elshof nader, dan zijn er zeven percelen te onderscheiden:

1	Elshout	1 m	576 roe
2	Bos bij de Eendekooi	21 m	521 roe
3	De Grote Allee	5 m	308 roe
4	De drie dwars allees	3 m	101 roe
5	De Rijswaard langs de IJssel	10 m	541 roe
6	Het grote bos	107 m	23 roe
7	Het Asselt	65 m	183 roe
			<hr/>
		215 morgen	453 roe

¹⁾ Morgen = 600 roeden = 0,85.15 ha.

Over de houtsoorten vermeldt de landmeter weinig. Het Elshout is een onderdeel van het huidige complex "de Elst" - begin dezer eeuw door aankoop vergroot - het zeldzaam geworden bostype van het elzenbroekbos. Het Bos bij de Eendekooi is het nu geheten Kooibos, waarvan Elshof geen houtsoorten opnoemt. Stellig hebben ook toen eiken en beuken er van deel uitgemaakt, maar ook elzen, essen en populieren zullen er wel hebben gegroeid.

De grote Middachter Allee bestond uit eiken, evenals één of meer der dwarslanen. De rijswaard langs de IJssel bestond uit wilgenhout. Het grote bos moet toen samengesteld zijn uit opgaande eiken en beuken en eikenhakhout. Bij alle houtverkoppen in de 18e eeuw wordt nl. nooit gesproken over naaldhout, wel over beuken, eiken en eikenhakhout. Het Asselt was een complex eikenhakhout, gele-

gen op een afstand van een half uur gaans ten NW van het kasteel. De weg van De Steeg naar de Posbank loopt er thans aan de zuidzijde langs. Toender-tijd was deze exclave omgeven door de maalschap van het Rheder bos, en de aan de Prins van Oranje toebehorende Onzalige Bosch en de Rouwenberg. Over de houtsoorten van Middachten geven de lijsten der publieke houtverkopen enig inzicht.

De eerste verkoop in de 18e eeuw betreft veertien percelen zware beukebomen, staande in het bos voor het Huis (29 oktober 1705). In totaal worden 271 beuken geveild met een opbrengst van f 3.357.11 of gemiddeld f 12.40 per boom. Een halve eeuw blijven wij verstoken van informatie maar daarna vinden we dan vermelding van houtsoorten. De Gravin douairière van Athlone verkoopt in 1755: 172 beuken in het Middachter Bos voor f 1.933.—, 46 esdoorns, staande tussen de beukenallee bezijden de grote boomgaard voor f 112.—, 6 zware notebomen in de boomgaard voor f 60.—, 34 peppelen op de Carpenter bij de tol van Doesburg voor f 60.—, 12 zware peppelen in de boomgaard, dicht bij de eendekooi voor f 62.—, 10 elzen en 10 peppelen op diverse plaatsen; f 40.—, 14 essen, 6 elzen en 1 schotwilg op diverse plaatsen f 66.—, 14 peppelen op diverse plaatsen voor f 54.— en tenslotte 18 elzen langs het Schoterland; f 12.—. De totale opbrengst van deze veiling bedroeg f 2.399.—.

De peppels moeten *Populus nigra* geweest zijn, de zwarte populier, daar de cultuurhybriden pas ca. 1770 geïmporteerd werden.

Een jaar later is mevrouw overleden en de voogden van haar drie minderjarige kinderen zetten de houtverkopen voort. Dat er zware bomen te verkopen waren vertoont ons de gravure van het Middachter Bos, uit het prentboek van Middachten, gemaakt in opdracht van genoemde Reinhard van Reede. In het boek komt geen jaartal voor, maar op grond van diverse overwegingen worden de afbeeldingen uit dat boek omstreeks 1740 gedateerd.

Niet alleen opgaand hout wordt aangeboden, ook akkermaalshout in 't Asseltse Bosch en snoei-hout van beuken en eiken aan de Schotweg van Jacob Wijntjes, pachter van de boerderij de "Wolfskuil".

In 1767 wordt dan de kapitale houtmassa van 1383 extra zware eiken aangeboden, die de "Allée off laan op de gemeene wegh van Arnhem nae Zutphen voor den Huyse Middachten" vormden. Totale bieding op de 40 percelen: f 11.199.—. Gecombineerd in 4 massa's: bieding f 12.690.—. De totale partij in één massa werd gemijnd op f 14.050.—. d.i. f 10-3 (in guldens en stuivers) per boom. Nochtans werd de partij niet gegund.

Later, in de jaren 1769 t/m 1773, werd de Allee in

vijf gedeelten verkocht met als resultaat een totale opbrengst van f 17.251.—.

Het geduld werd beloond door de stijgende hout-prijs, wat onderstaand overzicht leert:

verkoopdatum	aantal eiken	opbrengst totaal	per stuk
9.11.1769	329	f 3.678,—	f 11-4
7.11.1770	240	f 3.362,—	f 14-0
19.11.1771	255	f 3.132,—	f 12-6
19.11.1772	220	f 3.047,—	f 13-17
18.11.1773	239	f 4.032,—	f 16-16

Ofschoon wij geen gegevens hebben over de inhoud is de prijsstijging per boom niet uit kwaliteitsverschillen te verklaren. Daarvoor is de groeiplaats te homogeen (zie voorts van Oosten Slingeland 1957). Te zelfder tijd heeft Paul van Dieren, geadmitteerd landmeter in Gelderland volgens aanwijzing van de boswaarders van Dieren en Middachten en "vele andere oude lieden" een kaart gemaakt van den Onsaligen Bos, Essop, de Rouwenberg toebehorende aan de Prins van Oranje, alsmede de daaraan liggende plaatsen en landerijen. Daaronder ook Middachten met de Elst, de Eendekooi, het Middachter Bosch, den Tasselt, enz., alles met singels en wegen. Duidelijk nemen de lanen een belangrijke plaats in en het hoeft niet te verbazen als de regelmatig weerkerende houtveilingen de verkoop betreffen van zowel bomen uit het bos als van de verschillende alleeën. In het Middachter archief bevinden zich de veilinglijsten van een aan-

In het elzenbroekbos, terrein van hoge wetenschappelijke waarde.

Blik van de landweg door de Havikerwaard op door wilgen en populieren omgeven afgetichelde graslandpercelen. Deze landweg is ontstaan ult een spoordam ten behoeve van de afticheling.

eengesloten reeks houtverkoppen van 1766 tot 1783 (zie Aanhangel).
Samenvattend leveren deze houtveilingen het volgende beeld:

houtsoort genoemd	in het bos	in de lanen	tezamen	%
beuk	f 46.029,—	f 6.079,—	f 52.108,—	56
eik	f 558,—	f 30.781,—	f 31.339,—	33
linde	—	f 38,—	f 38,—	—
	<u>f 46.587,—</u>	<u>f 36.898,—</u>	<u>f 83.485,—</u>	<u>89</u>
houtsoort onge- noemd of niet gespecificeerd	f 9.771,—	—	f 9.771,—	11
	<u>f 56.358,—</u>	<u>f 36.898,—</u>	<u>f 93.256,—</u>	<u>100</u>

Het bos heeft 60% en de lanen 40% in het totaal bijgedragen. Aanwijsbaar leverde de beuk 56% en de eik 33% van de gehele opbrengst ad. f 93.256.—. De baten van linden vallen daarbij in het niet. Onder het niet gespecificeerde hout, 11% van de totale opbrengst, treffen we aan beuk, eik, berk, linde, noot, es, appel en peer, behalve de twee eerstgenoemde houtsoorten, slechts in enkele exemplaren. Zeer vermoedelijk zullen het merendeels beukenveilingen zijn geweest, die het bedrag van f 9.771.— op tafel hebben gebracht. Het in de lanen verkochte hout wordt steeds met houtsoort

en plaatsaanduiding vermeld. Zo weten we, dat in de beschouwde periode deze eikenlanen zijn geveld:

- de Grote Allee, thans genoemd de Middachter Allee	f 17.251,—
- de Heeckerensestraat, thans Eikestraat	f 5.139,—
- de Allee, gaande van de Grote Allee naar het Bosch over de Heeckerensestraat	f 897,—
- de dijk achter de Kooi, thans de weg langs de Paardegracht, ook genoemd de Beukensingel	f 7.330,—
- aan de Middachter Steeg, thans Hoofdstraat	f 164,—
	<u>f 30.781,—</u>

Beuken werden verkocht	
- op de Cingel (rondom het kasteel)	f 4.509,—
- in de Allee achter de boomgaard	f 1.369,—
voorts de "Kruisboom" op de hoek van de Grote Allee en de verlengde oprijlaan	f 55,—
en tenslotte het snoeihout op de Allee vóór het Huis en bij de Wolfskull	f 146,—
	<u>f 6.079,—</u>

Bij deze gegevens moet bedacht worden, dat zij zijn ontleend uitsluitend aan de veulingslijsten. Ongetwijfeld is er ook onderhands hout verkocht, b.v. het eikenhakhout. Niettemin gezien de regelmaat der jaarlijkse houtverkopingen zal langs deze weg wel het leeuwendeel der inkomsten zijn binnengekomen.

Er wordt alleen loofhout verkocht, met geen woord wordt van enige naaldhoutsoort gerept, behalve in 1778 ter aanduiding van de plaats; "op de Schiet-

berg, perceel no. 1 vooraan tegen de dennen". Bijna alle verkopen betreffen hout op stam; een enkele maal wordt gewaagd van liggende bomen of gehakte bomen. Kortom, in de tweede helft van de 18e eeuw is er op Middachten veel loofhout verkocht. Ongeveer 3 km eikenlaan en ongeveer een halve kilometer beukenlaan is geveld. In het Middachter Bosch is een onbekend aantal hectaren gekapt. Om een indruk te geven van de betekenis der totale opbrengst van f 93.256.— kan worden vermeld, dat de verbouwing van het kasteel omstreeks 1700 rond f 125.000.— heeft gekost.

(Wil men het bedrag "vertalen" in guldens van 1973, Red.)

dan komt men met behulp van een inflatiefactor van 13 à 15 op de som van f 1.200.000 à f 1.400.000.

Alle vellingen vermochten niet de grootse indruk van Middachten weg te nemen. Een tijdgenoot

gebouwd	2.85.69 ha
grasland	151.53.86 ha
bouwland	74.45.90 ha
tabaksland	26.46.60 ha
boomgaard	1.70.90 ha
tuin	7.13.20 ha
water	9.52.30 ha
bos	191.23.80 ha
helde	129.72.30 ha
totaal	594.64.55 ha

Gelukkig geeft deze bron meer informatie dan alleen over de cultuurtoestand met de oppervlakte. Ook de belastbare opbrengst is vermeld en, met betrekking tot het bos, ingedeeld in vier klassen. Zo valt er aangaande het bos dit overzicht samen te stellen aan de hand van de kadastrale gegevens en plaatselijke kennis:

Bossen en houtopstanden in 1833 behorende tot het landgoed Middachten.

	totaal		klassering			
	ha	%	1	2	3	5
opgaande bomen (meest menging van beuk en eik)	88.47.60	46,3	51.06.90	16.05.60	21.35.10	—
beukenlanen	7.09.10	3,7	6.01.75	1.07.35	—	—
eikenlanen	4.78.80	2,5	3.24.40	1.54.40	—	—
dennenbos	3.75.80	2,0	—	3.75.80	—	—
eikenhakhout	73.70.80	38,5	0.80.00	18.07.80	—	54.83.00
elzenbos	9.49.70	5,0	—	9.49.70	—	—
rijswaard (wilg)	3.92.00	2,0	3.93.00	—	—	—
	191.23.80	100,00	65.05.05	50.00.65	21.35.10	54.83.00

schrijft erover in 1780 dat het Huis zich fraai en groot vertoont; het is thans verhuurd. De plaats bestaat slechts in opene met vruchtbomen beplante tuinen, om dewelke een laan loopt met zeer schone bomen beplant; wijder zijn er landerijen en bosch buiten de plaats, zodat het een landgoed van re-venue is.

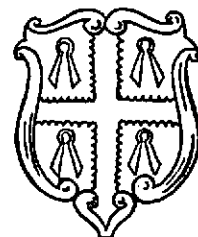
Aan het eind van de 18e eeuw valt er een sluier over de bosgeschiedenis van Middachten. De eigenaren, woonachtig op kasteel Amerongen, weken uit naar Engeland en vermoedelijk is er weinig in de Middachter bossen omgegaan.

De 19e eeuw

Exacte gegevens in hectaren, verschaften ons de eerste aanwijzende tafel van het kadaster rond 1830. Op naam van Willem Gustaaf Frederik Graaf van Reede, negende en laatste graaf van Athlone, staan in de kadastrale gemeente Dieren te boek:

Welke betekenis aan de klassering moet worden gehecht leert de belastbare opbrengst per ha in guldens

cultuurtoestand	1	2	3	4
klasse:				
opgaande bomen, incl. beuken- en eikenlanen	18,—	12,—	5,—	—
dennenbos	9,—	5,—	3,—	—
eikenhakhout	18,—	12,—	5,—	2,—
elzenbos	20,—	12,—	—	—
rijswaard	20,—	12,—	—	—

Wapen van de Middachters.

Door de huidige grote zorg voor het landschap en voor de biotoop wordt nu bij de afticheling de aanwezige randbeplanting gespaard, zodat deze op verhogingen is komen te staan. Op de achtergrond de nieuwe populierenbossen uit de jaren vijftig. Nóg gaat de toren van Doesburg niet schuil achter deze beplanting.

Uit deze kadastrale gegevens blijkt, dat het opgaande loofhout de belangrijkste component van dit bosbezit was en dat het geen verwondering behoeft te baren, dat zulke grote sommen aan loofhout zijn binnengekomen in de jaren 1766 t/m 1787. Daar er zich vermoedelijk tot 1832 geen verandering in areaal of cultuurtoestand heeft plaatsgehad valt te concluderen, dat in 22 jaar ongeveer 100 hectaren loofhout ruim f 93.000.— opbrachten, dat is f 42.— per ha per jaar.

Uit het kadastrale overzicht leest men ook, dat 130 ha heide tot het bezit behoorden. Dat wil zeggen, dat er ruim gelegenheid was tot heideontginning. Nu, zulks is dan ook geschied in de loop van de 19e eeuw. Eerst waren het dennenbezaaiingen, in tweede generatie werden dennen geplant. Tegen de eeuwwisseling, in 1890, werd de eerste kleine, ongemengde opstand van fijnspar aangeplant. Ook eikenhakhout werd nog aangeplant. Aan de hand van de in rond 1900 aangelegde opstandboeken van

naaldhout is dit overzicht samengesteld:
Nieuwe aanleg van naaldhoutbossen 1800-1900
in ha:

jaren	groveden	fijnspar
1800-1825	2.29	—
1826-1850	6.80	—
1851-1875	33.38	—
1876-1900	35.43	0.93

In cijfers weergegeven is dit de bezaaiing van de Middachter Heide - op oude kaarten het Ellecomse Bosch genoemd - Deze blijkt eerst in de tweede helft van de 19e eeuw goed op gang te zijn gekomen. Dat is opvallend laat want elders in de gemeente Rheden lagen in 1832 reeds uitgestrekte dennencomplexen. Ook op de Middachter Heide verliep het bebosingsproces van de verste grens naar de rand van

het Middachter Bos, waar misschien al eeuwen de schaapskooien hadden gestaan. Ook zal de aanleg van de spoorlijn Arnhem-Zutphen, waarvoor in 1864 de grond werd onteigend, hebben bijgedragen tot het afnemend belang van de heide voor schaapsdrift en tot de mogelijkheid van bebossing. Die spoorlijn immers baande zich een weg tussen de Middachter boerderijen en het Middachter bos, waarachter de heide was gelegen.

De 20e eeuw

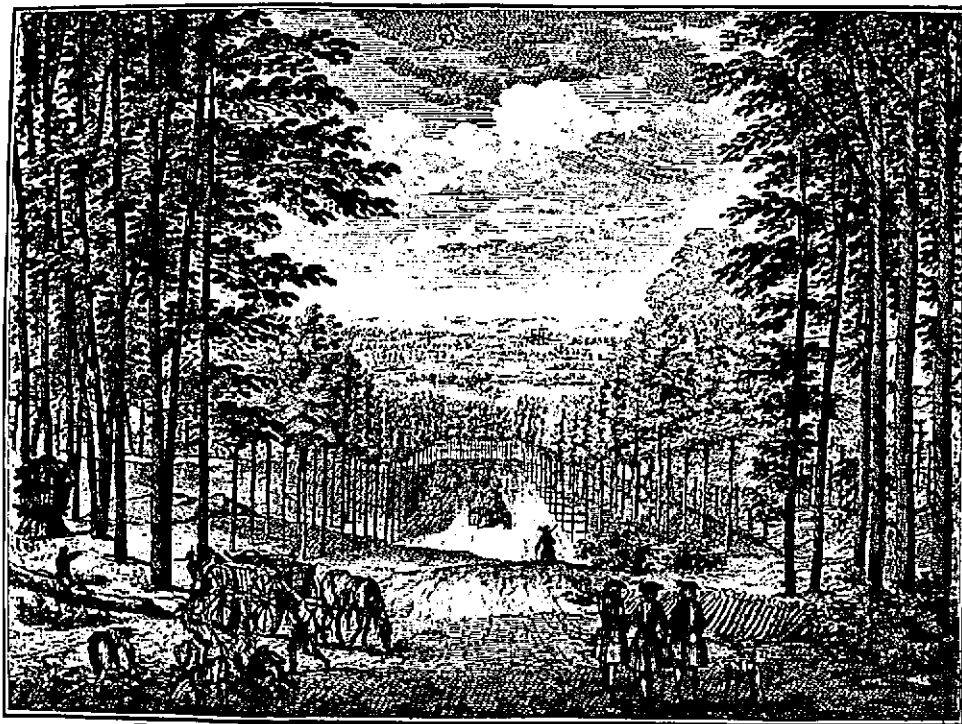
Hoe de toestand is in 1906 leert ons een rapport, dat de Nederlandsche Heidemaatschappij in dat jaar heeft uitgebracht "over enige bossen en heidegronden, behorende tot het landgoed Middachten".

Enige inderdaad, want de bossen van Laag-Middachten, zoals het kadaster de omgeving van het kasteel noemt, zijn er niet in opgenomen. Dit gebrek aan informatie is niet ernstig, want over hetgeen in het overgrote deel van de Middachter bossen, op de Middachter heide en het Asselt is gebeurd, daarover verschaft het rapport uitvoerige inlichtingen;

naaldhout	1-20 jaar	7.99.50 ha	70.40.50 ha
	21-40 jaar	60.80.20 ha	
	41-60 jaar	0.81.50 ha	
	ouder	0.79.30 ha	
loofhout	1-40 jaar	11.37.50 ha	75.06.50 ha
	41-80 jaar	32.62.60 ha	
	ouder	31.06.40 ha	
gemengd loof- en naaldhout	1-40 jaar	—	9.15.70 ha
	41-80 jaar	7.45.80 ha	
	ouder	1.69.90 ha	
eikenhakhout	1-5 jaar	34.70.40 ha	78.71.90 ha
	ouder	44.01.50 ha	
kaal en voor bebossing bestemd wegen		0.34.90 ha	0.34.90 ha
		8.18.33 ha	8.18.33 ha
			241.87.83 ha

Inlichtingen, zowel door bovenstaande cijfers als door een beschrijving, waaraan het volgende is ontleend.

De naaldhoutbossen bestaan bijna uitsluitend uit groveden. Fijnspar komt zeer weinig voor. De groei der dennen, behorende tot de beide eerste leeftijdsclassen is zonder uitzondering uitstekend. De oude bossen lijden te zeer door de onregelmatige stand en de daaruit ontstane bodemverwildering. Met

Gezicht uit het bos door de Grote Allee; blik ook op achttiende-eeuwse bosarbeid.

*Gezicht uyt het Bosch
door de grootte Allee.*

*Vue de la grande Allée
du côté du Bois.*

het dunnen is te lang gewacht; in de jonge bossen worden veel voorlopers aangetroffen die reeds aanmerkelijk nadeel hebben teweeggebracht. De humusvorming is het best in de dennenbossen, welke met enig loofhout gemengd zijn. Merendeels zijn de bossen gezaaid; slechts enkele jonge bossen zijn geplant.

De loofhoutbossen bestaan uitsluitend uit beuken en eiken. Zij komen weinig in regelmatige menging voor, doch worden bijna overal groepsgewijs aangetroffen. De groei der bossen loopt nogal uiteen. Het is hier regel, dat in de laagten het beste hout groeit (Vink 1949). Het meest waardevolle hout wordt in "Wentinck's laagte" aangetroffen. De stammen hebben hier aanzienlijke afmetingen gekregen en zijn uitmuntend gegroeid.

Benoorden deze plaats kan slechts gesproken worden van zeer matig groeiend bos met onregelmatige stand. Ongetwijfeld moet de ongunstige toestand, waarin het grootste deel der bossen verkeert, worden geweten aan onvoldoende of onoordeelkundige verpleging. De bodem is over het algemeen krachtig genoeg om uitmuntend eiken- en beukenbos te dragen. Over het algemeen is de stand der bossen onregelmatig en op verschillende plaatsen te ij. Hiermede gaat een sterke bodemverwildering gepaard. De humusvorming is overal slecht, behalve in Wentincks laagte. Het is dan ook dringend nodig verbeteringen toe te passen. De toestand der hakhoutbossen is over het algemeen niet gunstig. Verschillende oorzaken werken hiertoe mede: de vele oude uitgeleefde stoven, het onvoldoende inboeten, de op sommige plaatsen voorkomende vegetatie van heide en bosbessen, enz. Daarenboven lijdt het hout in het voorjaar veel van nachtvorsten, die vooral in de laagten de meeste schade aarichten.

Aldus de opzichter L. J. van Leusen, onder goedkeuring van de Chef der afdeling Boschwezen, J. P. van Lonkhuyzen.

Ter verbetering van de naaldhoutbossen raadt hij aan de heide- en mossenvegetatie zoveel mogelijk tegen te gaan door pluggen of hakken; voorts het aanbrengen van volledige of groepsgewijze onderplantingen voor een betere humusvorming of de radicale ingreep van een totale vernieuwing na kaalkap en grondverbetering door lupinenvoorbouw en een nieuwe cultuur van groveden, gemengd met driejarige eiken en ander plantsoen als beuken, acacia's, enz. Minder rigoreus is de weg van bosaanleg onder het scherm der beste exemplaren. Voortzetting van het hakhoutbedrijf raadt van Leusen af wegens de te geringe opbrengsten. Beter is deze percelen om te zetten in opgaand hout door er in driehoeksverband tweejarige groveden doorheen te planten onder behoud van enkele goed gevormde telgen op krachtige, niet te oude stoven. Deze richtlijn geldt niet voor het hakhout in het

oude Middachter Bosch. Daar zou men dan de vergezichten wegnemen en de aangename afwisseling met het opgaande hout missen.

Tenslotte: de voorgestelde werkzaamheden vereisen veel technische kennis. Van groot belang is het dan ook om een vaste bosbaas met de leiding der genoemde werkzaamheden te belasten. Deze zaak moet niet te licht geacht worden, daar de Middachter bossen, hoe schoon zij thans ook nog zijn, voor een deskundig oog tal van tekenen van verval en achteruitgang beginnen te vertonen. De nieuwe rentmeester, L. A. Ruys, heeft samen met de bosbaas W. Vrolijk uitvoering aan de plannen gegeven, al was het niet exact in de vorm, waarin de verbeteringen waren voorgesteld. Langs lijnen van geleidelijkheid heeft men gewerkt.

In 1917 had er een belangrijke verandering in het bosareaal plaats. Het Asselt, aloud bezit, werd aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten verkocht en Graaf Bentinck kocht van baron Fagel te Ellecom 134 ha belendend bosterrein met enige bouwlanden, het bosvak Avegoor. Deze aankoop betrof een deel van de Oude en Nieuwe Plantage, die de Prinsen van Oranje in de 18e eeuw hadden aangelegd onder de Hof te Dieren. Het bos bestond uit een stelsel van beukenlanen, waartussen eikenhakhout. Naast het Kooibos en het elzenbroekbos, op Laag Middachten, het geaccidenteerde oude Middachter Bos en de eentonige dennenbossen op de Middachter Heide met hun rechte kaveling, omvatte Middachten nu nóg een bostype. Een hoogst interessante verscheidenheid was er op het fraai gelegen landgoed ontstaan in een aaneengesloten bezit.

In 1916 begonnen op de Middachter Heide de eerste vellingen van dennenbos ten dienste der mijnhoutvoorzieningen. Regelmatig werden er in die jaren bossen verkocht aan Limburgse houtkopers. Dat duurde tot 1926; toen was er 58 ha gekapt en was nagenoeg alle mijnhout verdwenen. Een grote liquidatie en de herinnering wordt gewekt aan de jaren 1766-1787 toen het landgoed van bijna alle lanen werd ontdaan.

In snel tempo werd de Middachtter Heide weer bebost, helaas, uitsluitend met groveden. In 1912 en 1915 waren twee percelen met douglas beplant, waarvan één in menging met lariks en loofhout en de ander in menging met fijnspar en beuk. Het zou tot de dertiger jaren duren aler men de moed vatte om met die naaldhoutsoorten verder te werken.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak bevatte het landgoed een machtig houtkapitaal. Zwarte lanen, statige loofhoutbossen en goed groeiend jong grovedennenbos op de Middachter Heide.

Op Avegoor was sedert de aankoop nog niet veel veranderd. De verklaring daarvoor mag wel zijn, dat men in de eerste tijd de handen vol had aan de herbebossing van de Middachter Heide. Voorts was

Graaf Bentinck niet een man, die grote veranderingen in zijn bezittingen nastreefde. Tenslotte, al had men gewild, de crisis maakte in de dertiger jaren iedere activiteit om eikenhakhout in bijv. meereisend naaldhout om te zetten onmogelijk.

Slechts op beperkte schaal zijn in die jaren bouwlanden, die sterk onder wildschade leden, met naalden/of loofhout beplant.

De homogeniteit van de dennenbossen op de Middachter Heide en het strakke systeem van beukenlanen met tussengelegen hakhout wordt pas doorbroken, als Vink in 1949 zijn bodemkundige studie op Middachten voltooit met een aantal adviezen over te gebruiken houtsoorten op de door hem gevonden bodemtypen. Daarna richt het beheer zich in zijn houtsoortenkeuze en een rijk geschakeerd bosbeeld gaat ontstaan.

De Havikerwaard

Het verhaal zou teneinde kunnen lopen als niet nog een hoogst actueel facet van de bosbouw rond 1950 op Middachten was begonnen.

Tot dusverre is de gang der geschiedenis beschreven van het oude bos. Sedert het begin der 19e eeuw behoorde tot het landgoed een groot areaal cultuurland van bijzondere schoonheid, de Havikerwaard. Knotwilgen, -essen, -populieren, maar ook hier en daar hoog opgaand hout als de Rouwenbos aan de IJssel of een enkele zwarte populier, danwel groepen eiken markeerden met een rijke struikenetage dit landschap. Geen wonder, dat deze

waard als één der eerste onder de Natuurschoonwet 1928 kon worden gerangschikt. Deze schoonheid van landschap en de welvaart der betrokken boeren werd sedert 1916 bedreigd door een tichelcontract.

Nadat de klei was afgegraven en het land op voorgeschreven wijze weer cultuurrijp was gemaakt, bleken posten met prikkeldraad de plaats der voorafgaande randbeplanting in te nemen. Bij het afsluiten van het contract was aan het landschappelijk element in het geheel geen aandacht besteed. Maar bij het doorzetten van dit proces bleken de esthetische nadelen zo duidelijk, dat Graaf Bentinck in 1950 aan de Heidemaatschappij opdracht gaf een landschapsplan voor dit gebied op te stellen. Met kleine wijzigingen is dit plan gerealiseerd, ja meer dan dat. De weer in cultuur gebrachte gronden bleken toch van zo wisselende kwaliteit, dat de boeren allengs geen prijs meer op de meest marginale graslandpercelen stelden. Gevolg was dat thans naast kilometers randbeplanting enige tientallen hectaren met populieren, wilgen, essen en bijbehorende struikhoutsoorten zijn geplant. De populier, die in de archieven maar sporadisch voorkomt, beheerst en siert nu het landschap in de Havikerwaard.

Dit artikel is geschreven onder gebruikmaking van enige hulpboeken en kaarten in het archief van Middachten, gedeponereerd in het Rijksarchief te Arnhem, en voorts met raadpleging van deze literatuur:

De plantages van de Prinsen van Oranje onder Dieren, aangelegd tussen 1728 en 1763. Blikrichting zuid. Duidelijk patroon van beukenlanen, waartussen oorspronkelijk eikenhakhout (nog zichtbaar rechtsboven, bosvak Avegoor). Voorzover behorende tot het landgoed Hof te Dieren is het eikenhakhout reeds op grote schaal in naaldhoutbos omgezet (linker gedeelte van de foto). Linksboven het dorp Ellecom met ultiwaarden en bouwlanden. Opname juni 1939, KLM-Aerocarto nr. 16054.

Beelaerts van Blokland, W. A. 1916. Uitstapjes van Sonsbeek uit in 1780. Bijdr. en Meded. Ver. Gelre 19 (348).

Hacke-Oudemans, J. J. 1969. Bijdragen tot de geschiedenis van de Veluwe en enige andere onderwerpen. Nijkerk, Callenbach.

Krugten, Duco van. 1964. Kasteel Middachten.

Uitg. Rentambt Middachten.

Laan, A. van der, en H. de Leth. plm. 1740. gravures van Middachten. Amsterdam, de Leth.

Mulder, A. W. J. 1949. Het Kasteel Amerongen en zijn bewoners. Maastricht.

Schut, Bert. 1966. Invitatie te Middachten. Tijdschr.

Kon. Ned. Heidemij 77 (5): 215-227.

Oosten Slingeland, J. F. van. 1957. De Middachter Allee. Ned. Bosb. Tijdschr. 29 (2): 27-57.

Oosten Slingeland, J. F. van. 1970. Inleiding op de kadastrale atlas van Velp, Rheden en Dieren.

Sloet, J. J. S., en J. S. van Veen. 1917. Register op de Leenakteboeken van het vorstendom Gelre en graafschap Zutphen. In: Het kwartier van Arnhem. Uitg. Ver. Gelre, Arnhem.

Vink, A. P. A. 1949. Bijdrage tot de kennis van loess en dekzanden. Diss. Wageningen.

Wijnaendts van Resandt, W. 1913. Geschiedenis en genealogie van het geslacht van Middachten 1190-1901. 's-Gravenhage.

Aanhangsel

Veilinglijsten van houtverkopen 1766-1787/Auction lists of timber sales 1766-1787.

6.11.1766	13 perc.	beuken in het bos	f 3.865,—
	6 perc.	beuk in de allee achter de bongerd	f 1.369,—
	11 perc.	eiken in de allee op de Heeckerensestraat	f 2.789,—
26.11.1767	10 perc.	beuken in het bos, beginnende aan het kleine alleetje	f 3.345,—
	16 perc.	eiken in de Heeckerensestraat, beginnende aan het bruggetje	f 2.350,—
16.11.1768	14 perc.	beuk, zeer vermoedelijk het Bosch	f 3.910,—
	8 perc.	eiken, staande "in de Allée", gaande van de Grootte Allee naar het Bosch over de Heeckerensestraat	f 897,—
9.11.1769	29 perc.	329 eiken, zijnde een gedeelte van Grootte Allée	f 3.678,—
	11 perc.	beuken op het Middachter Bosch bij het Ramsdael	f 2.336,—
	3 perc.	"enige gehakte bomen, liggende bij de werkschuur"	f 134,—
7.11.1770	31 perc.	240 eiken in de grote Allée	f 3.362,—
	7 perc.	beuken op het bos	f 1.606,—
	1 perc.	8 beuken op de Cingel	f 80,—
	7 perc.	onderdrukkelingen bij vrouw Geerlings' Schotweg	f 325,—
	4 perc.	brandhout, plaats niet genoemd	f 41,—
	1 perc.	10 omgewaaide bomen in de Elst	f 31,—
	1 perc.	6 gehakte linden bij de poort	f 22,—
	1 perc.	2 linden voor de poort met de gehakte appel- en perestammen in de boomgaard	f 14,—
28.6.1771	5 perc.	beukenstompen, 93 stuks, met enig brandhout	f 50,—
19.11.1771	8 perc.	beuken, plaats niet genoemd	f 1.251,—
	11 perc.	brandhout	f 146,—
	26 perc.	255 eiken in de grote Allée	f 3.132,—
19.11.1772	22 perc.	220 eiken in de grote Allée	f 3.047,—
	6 perc.	beuken op het bos	f 1.440,—
	14 perc.	brandhout	f 244,—
10.3.1773	8 perc.	beukensnoeihout op de Allée voor het Huis	f 124,—
	1 perc.	idem op de Wolfskuil	f 22,—
18.11.1773	30 perc.	239 eiken in de grote Allée	f 4.032,—
17.11.1774	18 perc.	eiken op de Kooldijk, tussen de molenaarswoning en de brug	f 1.692,—
	11 perc.	beuken op het Bosch bij het Wolfspad	f 1.941,—
	1 perc.	de kruisboom (een solitaire boom bij de kruising van de oprijlaan met de grote Allée	f 55,—
7.12.1775	20 perc.	eiken op de dijk achter de Eendekooi	f 2.000,—
	7 perc.	beuken in het Bosch boven de Reijgerslaagte, nr. 1 aan het Ramsdael	f 1.279,—
11.12.1776	5 perc.	beuken boven langs de Zomp	f 235,—
	10 perc.	beuken in het bos boven de Reijgerslaagte	f 2.759,—
4.12.1777	12 perc.	beuken in het bos bij de Reijgerslaagte	f 3.707,—
	16 perc.	eiken op de dijk achter de eendekooi	f 2.300,—
	1 perc.	omgewaaide bomen op de Kooi en Elst	f 100,—

17.12.1778	11 perc.	beuken in het bos bij de schotweg van Jacob Wijntjes	f 2.084,—
	12 perc.	eiken op de dijk bij de Eendekool aan de zuidzijde bij de brug	f 1.338,—
	4 perc.	(eikenhakhout?) op de Schietberg, nr. 1 vooraan tegen de dennen	f 145,—
2.12.1779	18 perc.	beuken in het bos aan de schotweg van Jacob Wijntjes	f 2.035,—
	4 perc.	essen en beuken in de Elst	f 210,—
	1 perc.	omgewaaide bomen in de Reijgerslaagte en het Ramsdael	f 97,—
15.11.1780	24 perc.	beukenbomen in het Bosch bij de Reijgerslaagte, beginnende bij het zandgat	f 3.361,—
4.12.1781	18 perc.	beuken en eiken langs en over het land van Jacob Wijntjes	f 2.655,—
	4 perc.	eiken voor het huis van de smid	f 164,—
	1 perc.	2 lindebomen aldaar	f 16,—
4.12.1782	19 perc.	beuken aan de schotweg van Jacobus Wijntjes	f 3.666,—
27.11.1783	21 perc.	beuken op de Cingel, nr. 1 op de dijk bij de weide van Geerling	f 2.211,—
	6 perc.	beuken in het Bosch bij Jacobus Wijntjes' schotweg	f 972,—
	5 perc.	eiken en beuken op het Ramsdael boven het land van Wijntjes	f 470,—
16.12.1784	15 perc.	beuken bij het land van Jacobus Wijntjes	f 2.658,—
	3 perc.	beuken op de Sompberg, het eerste perceel langs het akkermaalshut	f 301,—
13.12.1785	14 perc.	beuken bij de schotweg van Jacobus Wijntjes, nr. 1 bij het jonge plantsoen	f 2.613,—
	5 perc.	op de schotweg van Evert Hulsteijn	f 599,—
	5 perc.	eiken en beuken in de laagte van het Ramsdael	f 637,—
	2 perc.	eiken en beuken op de hoogte bij het Ramsdael	f 134,—
7.12.1786	17 perc.	beuken op de Cingel, beginnende aan de westzijde naast het Kalverbos	f 2.218,—
	3 perc.	beuken in het Bosch bij de Somp	f 290,—
	8 perc.	beuken en eiken bij het Ramsdael	f 799,—
	1 perc.	1 linde en 1 noteboom	f 8,—
11.12.1787	19 perc.	op het Bosch bij het Wolfspad	f 3.257,—
	5 perc.	eiken op het Bosch in de laagte van het Ramsdael, nr. 1 aan het land van Hulsteijn	f 558,—
	1 perc.	4 beuken en 1 berk in de Somp	f 50,—